

דיני טחינה בשבת

נאמר במסכת שבת דף עד עמוד ב' :

א"ר פפא האי מאן דפריס (ביאר רש"י: חותך דק) סילקא (עלי תרד) חייב (מהתורה) משום טוחן. אמר רב מנשה האי מאן דסלית סילתי (חותך עצים דקים לצורך הבערה) חייב משום טוחן אמר רב אשי אי קפיד אמשחתא (כלומר, אם מקפיד על מידה מסויימת) חייב משום מחתך :

התוספות בד"ה "פריס סילקא" מבארים: "דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי". כלומר לדעת התוספות יש חילוק בין סילקא לשאר אוכלין שמותר לחותכן. לגבי חיתוך עצים במידה, לדעת רבינו חננאל חייב רק משום מחתך ולא משום טוחן, אולם לדעת ראשונים אחרים חייב גם משום מחתך וגם משום טוחן.

נאמר במסכת ברכות דף לח עמוד ב' :

דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה. ורבותינו היוודין מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו. ואני אומר: כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בפה"א משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה א"ר נחמן בר יצחק משכחת לה בתומי וכותי

כלומר מסוגיית הגמרא עולה שסילקא לא נאכל חי אלא רק מבושל (תחילתו שהכל, כלומר כשאוכלו חי, ואם שלקו מברך עליו אדמה).

כתב רבינו בהלכות שבת פרק ז' :

ה התולדה, היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות. כיצד: המחתך את הירק מעט מעט לבשלו, הרי זה חיב-- שזו המלאכה תולדת טחינה, שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה; וכל העושה דבר הדומה לזה, הרי זה תולדת טוחן. וכן הלוקח לשון שלמתכת, ושף אותו כדי לקח מעפרו כדרך שעושים צורפי הזהב-- הרי זה תולדת טחינה.

וכן כתב בפרק כא' :

יח המחתך את הירק דק דק, כדי לבשלו-- הרי זה תולדת טוחן, וחיב; לפיכך אין מרסקין לא את השחת, ולא את החרובין, לפני בהמה, בין דקה בין גסה-- מפני שגורא פטוחן. אבל מחתכין את הדלועין לפני בהמה, ואת הנבלה לפני הכלבים-- שאין טחינה בפרות. ומתירין אלמות שלעמיר לפני בהמה, ומפספס בידו אלמות קטנות; אבל לא אלמות גדולות, מפני הטרח שבהן.

לדעת רבינו האיסור הוא בחיתוך הירק דק דק כפי ביאור רש"י "האי מאן דפריס סילקא". אולם רבינו הוסיף תנאי נוסף שהאיסור הוא כדי לבשלו, ולכאורה תנאי זה לא נזכר בגמרא.

ורבינו מוסיף שבפירות (פרי עץ או פרי אדמה) אין איסור טוחן ומותר לחותכם.

מארי בפרק ז' הערה ז' מבאר :

זכיון שראו שיש בו גם צורך היום במה שמטלק עגמת נפש התיירו. ואם חל יוה"כ בשבת לא רצו להתיר כדי שלא יבואו להתיר בשבת דעלמא דליכא עגמת נפש. וכל ההכנה לצורך חול היא. ואין נכון מש"כ סד"מ דביוה"כ עושה רק התחלת הכנה ובמוצאי יוה"כ ישלים חתוכו דק דק, ואיני יודע מה הכריחו לכך. ולפיכך מותר לעשות "סלט" בשבת ואף לחתכו דק דק, וליתן בו שמן וחומץ ומלח ואין בכך משום נראה ככובש כמו שאבאר לקמן פכ"ב הל' י. ודוקא בירק כגון זה הוא שיש בו טחינה. אבל ירק שאינו נאכל ואין דרך לבשלו המרסקו או מחתכו דק דק פטור אבל אסור וכדלקמן פכ"א הלכה יח ברסוק השחת. ושם אבאר, אבל פירות אין בהן טחינה כלל מפני שהן נאכלין חיין ודברי המ"מ שם תמוהים. וע"ש. ועיין מרהמ"ח שכתב על דברי הרמ"ך ובתוס' דף קיד ד"ה אלא תירצו. ועיין מ"מ ריש שביתת עשור. ע"ש, ולעד"נ שהמ"מ לא דק שם כמו שיתבאר.

הו"ל לפרש דוקא ירק שאינו נאכל כמו שהוא חי, אבל ירק הנאכל כמו שהוא חי כגון שום וכיוצא בו מותר להתכו כמו הפת כי היכי דלא תקשי ליה יום הכפורים שמותר בקניבת ירק עכ"ל. וכבר העירו עליו מקר"ק וסד"מ בצדק דבמה שכת"ר כדי לבשלו רמו שאינו נאכל חי. והדברים נראים פשוטים. ואין צורך למה שנדחק נח"א. וכ"כ הר"י מקום שמואל, ועיין גם משמ"ע וכו"ש רבנו בפ"א שביתת עשור הל' ג "ומותר לקנב את הירק... ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה" משמע שאחר הקצוץ ונתינת שמן ושאר תבלין כנהוג עומד הוא לאכילה. ואין בהסרת המעופשות אסור ברירה כמו שאבאר בדין בורה, ולא בקצוץ אסור טוחן כיון שנאכל כמו שהוא חי, אלא שיש בו משום הכנה מיוה"כ לחול,

(ז) כ"ה הגוס' בכל כ"י מעט מעט. ולכאורה אין משמעותן ברורה, וגם מעט אחת כבדפוסים אינה ברורה, אטו המחתיך הרבה יהא פטור ונראה שנכתבו כהכנה למ"ש לקמן פכ"א הל' יח המחתיך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה חולדת טוחן והייב. וסובר רבנו דבמציאות אי אפשר לחתיך הרבה דק דק. וחזר רבנו על דין זה שלש פעמים, כאן, ולקמן פ"ח הל' טו. ופכ"א הלכה יח. ובשני מקומות מתנה כדי לבשלו משמע דבירק שאינו נאכל כמות שהוא חי משתעי, וכפי שציין המ"מ מקור הדברים בשבת דף עד א"ר פפא האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן. ועל זה כתב הכס"מ בשם הרמ"ך

העולה מדברי מארי :

- א. איסור טוחן חל רק על ירק שאינו נאכל חי.
- ב. ירק שנאכל חי מותר לחותכו דק דק.
- ג. לכן מותר להכין סלק ולחותכו דק דק כדי לאוכלו בשבת (ואף להוסיף שמן, מלח ולימון כי אין עיבוד באוכלין).
- ד. ירק שאינו נאכל חי ואין דרך לבשלו כגון השחת והחרובין אסור לחותכו מדרבנן (לפי פרק כא' הלכה יח').

נאמר בכסף משנה על הלכה יח בפרק כא :

כתב הכס"מ ובפ"ז [הל' ה] כת"ר המחתיך את הירק מעט כדי לבשלו חייב שזו המלאכה תולדת טחינה. נראה שרבנו מפרש דדוקא נקט בדף עד ב סילקא שחותכין אותו דק דק לבשול, והוא הדין לשאר ירקות שחותכין אותן דק דק לבשול, ואפשר דאפלו הן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבשול אסור. ואפשר דאפלו אסור דרבנן לית בהו ואין דרך טחינה בכך, והיינו דכדי לומר דמיתסר לרסקן מדרבנן משום דמיתווי כטוחן אהדר אשחת וחרובין לפני הבהמה, ומיהו יש לדחות דלישנא דמתני' דפ' מי שהחשיך נקט. כתב הרשב"א [ח"ד סי' עה]

הכסף משנה דן בשאלה מה הדין אם אדם חותך ירק שנאכל חי כדי לבשלו, ולדעתו זה אסור מדרבנן אולם יש מקום לומר שאין גם איסור דרבנן מאחר ואין דרך טחינה בירקות שנאכלים חיים.

הכסף משנה מביא את דברי הרשב"א לגבי הכנת סלט :

הא לאכלו מיד שרי שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, וכדאמרן פ' כלל גדול דף עד היו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלין אע"פ שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת כשמניח לאחר זמן, ואף לבו ביום מותר, והכי גמי דכוותיה, ולפיכך אף לפרר לפני התרנגולין שמזונותם עליך להאכילם מיד מותר, דשוויי אוכלא משוינן, עכ"ל. וקצח

מי שהחשיך נקט. כתב הרשב"א [ח"ד סי' עה] שנשאל אם מותר לפרר פרורי לחם לפני התרנגולין בשבת, אם יש לחוש לאסור טחינה כמו בפריים סילקא, ואם באנו לומר דשלא לצורך היום קאמר אלא כדי לבשלו בערב כמ"ש הרמב"ם בפכ"א צ"ע אי טוחן ממש קאמר איך נחיר מלאכה דאורייתא מפני עוף ובהמה. והשיב מסתברא דהא דפריים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאכלו למחר או אף לבו ביום לאחר שעה לפי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בשולו, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה,

כלומר לדעת הרשב"א מותר לחתוך ירק דק דק כדי לאוכלו רק אם דעתו לאוכלו לאלתר וכן ותר לפורר לתרנגולים רק על דעת להאכילם מיד.

אולם ראינו לעיל בביאורו של מארי בדעת רבינו שאין איסור בחיתוך ירק חי דק דק על מנת לאוכלו כסלט ואפילו לא לאלתר.

לגבי פירור לחם לתרנגולים, לפי רבינו אין טוחן אחר טוחן ולכן מותר לפורר לחם בשבת.

לביאור דברי רבינו בהלכה כ"א: " לְפִיכָךְ אֵין מְרַסְקִין לֹא אֶת הַשַּׁחַת, וְלֹא אֶת הַחֲרוּבִין, לְפָנֵי בְּהֵמָה, בֵּין דְּקָה בֵּין גְּסָה--מִפְּנֵי שְׁנֵרְאָה כְּטוּחַן."

מארי בהערה נ':

נז) משנה פכ"ד שבת הלי' ב אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה. ושם פירש רבנו מרסקין מחתכין. ושחת "קציל" והיא תבואה או קטנית הנקצרים בעודם ירק לפני שיעשו תנובה. והרד"ע פי' שחת תבואה שקוצרין אותה שלש פעמים. ואין זה פירוש רבנו. וסובר רבנו שטעם האסור מפני שנראה כטוחן.

כלומר, הסיבה שיש איסור בחיתוך השחת, מפני שהשחת אינו נאכל חי (על ידי האדם) ולכן זה דומה למחתך ירק שאינו נאכל חי כדי לבשלו, ומשום כך אסור מדרבנן (ניתן עוד להסביר שכל שפעולת החיתוך מכשירה את הירק הרי זו בגדר מלאכה ולכן חיתוך הירק כדי להכשירו לבישול אסור מהתורה וחיתוך ירק כדי שהבהמה תוכל לאכלו דומה להכשרת הירק ולכן אסור מדרבנן).

על המשך דברי רבינו בהלכה: "אֶבֶל מְחַתְּכִין אֶת הַדְּלוּעִין לְפָנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה לְפָנֵי הַכְּלָבִים--שְׂאִין טְחִינָה בְּפִרוֹת." , מבאר המגיד משנה:

נט) כתב המ"מ במקצת ספרי רבנו ראיתי שאין טחינה אלא בפירות, ובמקצתן שאין טחינה בפירות. ולא הבנתי אחת מן הנוסחאות. אבל הראשונה נראית יותר. ועוד אני תמה למה לא כת"ר דוקא נבלה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה דשוויי אוכלא משוינן, אבל אם היתה רכה מטרח במה שהוא ראוי לא טרחנין וכאוקמתיה דרב יהודה התם דף קנה, ורבנו לא הזכיר מכל זה כלל, וצ"ע.

כלומר, המ"מ תומך בגרסה שאין טחינה אלא בפירות, אולם מארי תמה עליו וכותב:

דכלאים הל' ב פול המצרי והחרוב אינן כלאים
זה בזה, שהוא מין קטנית כדאיתא בירושלמי
שם. ויש טחינה בקטניות. ואי בעית אימא
חרובין שהן מין עץ מדובר כאן בחרובין גרועין
שמאכילין אותן לבהמות, וכפי הכלל דמאי
דחאזי ליה לאיניש לא שדי ליה לכלבים,
וכדאיתא בביצה ו ב, כחרובי צלמונה וכיוצא
בהן שאינן ראויין למאכל רוב אדם וכמש"ר
בפ"א מעשר שני הל' ג. והחמירו בהם דלענין
זה אינן נחשבין פרי ויש בהם טחינה.

והנוס' בכל כ"י "שאינן טחינה בפירות"
כלומר שמושג הטחינה אינו אלא בזרעונים
וירקות וכדלעיל שהמחתך את הירק תולדת
טוחן. ותמוהים הם דברי המ"מ שנוס' "אלא
בפירות" נראית לו, שהרי יש טחינה בירקות
ואינן פירות. דברי רבנו ברורים דבא ליתן
טעם מדוע מחתכין את הדלועין מפני שהן
פירות ואין טחינה בפירות. ושחת ירק הוא
כפי שחרגמו רבנו "קציל" וכפי שבארתי לעיל
אות גז. ולפיכך אין מרסקין אותו דשייך
בו טחינה. וחרובין, אי בעית אימא דחרובין
דהכא קטניות הן דומיא דחרוב האמור בפ"א

מארי מבאר שהנוסחא המדוייקת היא שאין טחינה בפירות ולכן שחת אסור מדרבנן כי הוא ירק
ולא פרי וכן החרובין שמוזכרים בהלכה דינם כקטנית או לפחות אינם פירות מאחר והם פירות
גרועים. אולם דלועין מאחר והם פרי מותר לחותכם בשבת.

כתב השולחן ערוך בסימן שכ"א:

סעיף ט' - מותר לחתוך בשר מבושל או עלי דק דק בסכין.

כלומר מאחר ובשר דינו כפרי מותר לחתכו בשבת.

סעיף י' - אסור לגרוז הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראליון.

וכן הורה מארי בתשובה בעל פה שאסור לגרד גבינה צהובה במגרדת בשבת מאחר והמגרדת הינה
כלי המיועד לטחינה ולכן על אף שהגבינה הצהובה דינה כפרי ואין טחינה בפירות הרי שאסור
להשתמש בכלי המיועד לטחינה כמו מגרדת או ריחיים.

וכן מובא בכתבים א' עמוד 521:

**סק"ז שרצה ליישב קושית הש"ג^ז ואין דבריו מוכרחים. והנה מכל זה מתבאר דלא
פליגי כל הגני רבוותא זה פוטר זה מחייב וזה מתיר לגמרי כדי לאכול מיד, הני מילי
בחתימה בסכין או לפרר ביד, אבל טחינה ברחים וכתשישה במכתשת או שחיקה וגרירה**

במורג חריץ וכל כיוצא בהם מכלים שהם מיוחדים לאותה מלאכה כרחים של פלפלין וקפה הנקרא „בן“²² כ”ע לא פליגי דאסיר, ואפילו בשאר אוכלין שאינן גידולי קרקע לא מצינו שום פוסק שעלה על דעתו להתיר כתישה אף לצורך אותה סעודה בלי שינוי גדול כגון בקתא דסכינא או בעץ הפרור או בשולי הקערה, הואיל ואין דרך לעשות כן בחול כלל, או בתרי שינויי לרוב הפוסקים, כדגרסינן בפ’ תולין²³ אר”י הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרי תרי אסיר. רבא אמר כיון דקא משני שלא ברחים ושלא במדוכה עכ”ל. וכ”כ הר”ן י”ם דוקא דקא משני שלא ברחים ושלא במדוכה ע”כ. משמע דברחים ומדוכה אפילו אי משני אסור, ולא מפלגי בין לאלתר בין לסעודה אחרת כדמפליג הר”ן בשם הרשב”א גבי חתיכת ירק כדלעיל. וכתב ש”ג דהרי”ף והרמב”ם והסמ”ג והתוס’ והרא”ש והטור והמרדכי בולחו שוין דהכא דהצריך לדוק פלפלין וכיוצא בהן ה”ז כותש ביד הסכין ובקערה אפילו טובא נמי כיון שהוא דרך שינוי, אבל לא במכתשת כיון שהוא טוחן ע”כ. ואם איתא דדין כותש במכתשת ודין חותך בסכין הוה דלאלתר שרי הא שמעינן להרא”ש ז”ל בפ’ כלל גדול דכל האוכלין לא שייך בהו טחינה ומתוך כך נטה לו מפרש”י לפי הר”ח יפ”י דסילקי הן ענפי דקל י”וצא מהן כמין קמח כשמפרקין אותן, ואלו הכא גבי דיכת פלפלין לא התיר בשום אופן לומר דדבר שהוא אוכל לא שייך בו אסור כתישה. ויותר מזה אמרו בתוספתא²⁴ אין מרסקין דבלה וגרוגרות וחרובין לפני זקנים²⁵ אבל מרסק הוא ביד הסכין ובעץ הפרור ואינו חרטש ע”כ. אלמא דאפילו אוכלין גמורין שאין דרכן בטחינה ודיכה ודרך כל אדם לאכלן כמות שהן כדבלה וגרוגרות אפילו הכי אם מרסקן במכתשת, או אפילו חוץ למכתשת בעלי אסור, אע”ג דלא שייך בהו טחינה אם בא לחתכן בסכין כמבואר לעיל בדברי התוס’ והרא”ש, ולדברי הרשב”א כשאוכלן לאלתר דוקא שרי לחתכן אבל לרסקן ביד המכתשת כ”ע לא פליגי דאפילו לאכלן לאלתר לא הותר אלא דוקא ביד הסכין או בעץ הפרור בלבד.

לגבי שימוש בסלייסר בשבת – כל שהשימוש הוא ביתי ולא תעשייתי ולא עושה ברמה של חתיכות קטנות מאד עד כדי רסק, מותר להשתמש בו בשבת.